

KOMMENTARER OG OVERSIGTER

GALBRAITH OG PROFIT- OG RENTETEORIEN

1. I det følgende skal der gives en fremstilling af Galbraiths ideer og økonomiske synspunkter, først og fremmest på grundlag af to meget omtalte bøger, nemlig *Del rige samfund* og *Del nye industrisamfund*. Mens denne gennemgang af Galbraiths almene synspunkter er forstående og ukritisk, skal der til sidst fremsættes nogle mere kritiske betragtninger om hans kapital- og profitteori.

Galbraith søger at sætte spørgsmålstegn ved en stor del af de liberale – modsat af de konservative – økonomers traditionelle tankegods, således som dette er udformet under indflydelse af J. M. Keynes' arbejder i 1930'erne. Det er et af Galbraiths hovedsynspunkter, at vareforsyningen i de udviklede industrilande og i særlig grad i USA er blevet så rigelig, at den sidste del af produktionen i virkeligheden ikke er særlig vigtig for borgerne. Når det i praksis synes at se anderledes ud, skyldes det reklamen og menneskenes iboende trang til at få de samme ting som naboen.

Galbraith nævner, at de samlede reklameudgifter i USA androg 16,5 milliarder dollars i 1966, idet den årlige forøgelse i de tre foregående år var ca. en milliard. Derefter bemærker han:

Det er klart, at sådanne omkostninger må indpasses i efterspørgselsteorien. De er for store til, at man kan se bort fra dem.

Men en sådan indpasning er ensbetydende med at anerkende, at behovene er afhængige af produktionen. Den vil tildele producenten den dobbelte funktion at frembringe varerne og at frembringe behovene for dem. Den vil anerkende, at produktionen ikke kun passivt i kraft af kappelysten, men også aktivt ved reklame og lignende aktiviteter skaber de behov, den søger at mætte. [Galbraith 1969, p. 146].

Galbraith kalder denne effekt for *afhængighedseffekten*. Han konkluderer, at hvis vi betragter den del af produktionen, der holdes oppe af afhængighedseffekten, som marginal, »kan vi sige, at grænsenyttens af den nuværende samlede produktion – bortset fra reklame og salgsarbejde – er nul« (Galbraith 1969, p. 149).

2. Er den sidste del af produktionen således under visse forudsætninger uden betydning for forbrugernes behovstilfredsstillelse, er den til gengæld af stor betydning ud fra hensynet til den økonomiske sikkerhed. Her er det ikke varerne, men den beskæftigelse, der følger af varernes produktion, der skal lægges vægt på. Hvis produktionen faldt væk, ville en del mennesker blive arbejdsløse.

Det er Galbraiths opfattelse, at produktionsstigningen også har stor betydning i en anden henseende. »Produktion har fjernet de mere akutte spændinger i forbindelse med den økonomiske ulighed. Og det er i samme grad blevet klart for konservative og liberale, at stigende totalproduktion er et alternativ til omfordeling af indkomsterne, og endog til reduktion af uligheden« (Galbraith 1969, p. 100).

Til trods for den store vægt, som de gængse synspunkter (den konventionelle visdom) lægger på produktionen, er bestræbelserne på at forøge produktionen ifølge Galbraith uensartede og irrationelle. Han skriver:

KOMMENTARER OG OVERSIGTER

GALBRAITH OG PROFIT- OG RENTETEORIEN

1. I det følgende skal der gives en fremstilling af Galbraiths ideer og økonomiske synspunkter, først og fremmest på grundlag af to meget omtalte bøger, nemlig *Del rige samfund* og *Del nye industrisamfund*. Mens denne gennemgang af Galbraiths almene synspunkter er forstående og ukritisk, skal der til sidst fremsættes nogle mere kritiske betragtninger om hans kapital- og profitteori.

Galbraith søger at sætte spørgsmålstegn ved en stor del af de liberale – modsat af de konservative – økonomers traditionelle tankegods, således som dette er udformet under indflydelse af J. M. Keynes' arbejder i 1930'erne. Det er et af Galbraiths hovedsynspunkter, at vareforsyningen i de udviklede industrilande og i særlig grad i USA er blevet så rigelig, at den sidste del af produktionen i virkeligheden ikke er særlig vigtig for borgerne. Når det i praksis synes at se anderledes ud, skyldes det reklamen og menneskenes iboende trang til at få de samme ting som naboen.

Galbraith nævner, at de samlede reklameudgifter i USA androg 16,5 milliarder dollars i 1966, idet den årlige forøgelse i de tre foregående år var ca. en milliard. Derefter bemærker han:

Det er klart, at sådanne omkostninger må indpasses i efterspørgselsteorien. De er for store til, at man kan se bort fra dem.

Men en sådan indpasning er ensbetydende med at anerkende, at behovene er afhængige af produktionen. Den vil tildele producenten den dobbelte funktion at frembringe varerne og at frembringe behovene for dem. Den vil anerkende, at produktionen ikke kun passivt i kraft af kappelysten, men også aktivt ved reklame og lignende aktiviteter skaber de behov, den søger at mætte. [Galbraith 1969, p. 146].

Galbraith kalder denne effekt for *afhængighedseffekten*. Han konkluderer, at hvis vi betragter den del af produktionen, der holdes oppe af afhængighedseffekten, som marginal, »kan vi sige, at grænsenyttens af den nuværende samlede produktion – bortset fra reklame og salgsarbejde – er nul« (Galbraith 1969, p. 149).

2. Er den sidste del af produktionen således under visse forudsætninger uden betydning for forbrugernes behovstilfredsstillelse, er den til gengæld af stor betydning ud fra hensynet til den økonomiske sikkerhed. Her er det ikke varerne, men den beskæftigelse, der følger af varernes produktion, der skal lægges vægt på. Hvis produktionen faldt væk, ville en del mennesker blive arbejdsløse.

Det er Galbraiths opfattelse, at produktionsstigningen også har stor betydning i en anden henseende. »Produktion har fjernet de mere akutte spændinger i forbindelse med den økonomiske ulighed. Og det er i samme grad blevet klart for konservative og liberale, at stigende totalproduktion er et alternativ til omfordeling af indkomsterne, og endog til reduktion af uligheden« (Galbraith 1969, p. 100).

Til trods for den store vægt, som de gængse synspunkter (den konventionelle visdom) lægger på produktionen, er bestræbelserne på at forøge produktionen ifølge Galbraith uensartede og irrationelle. Han skriver:

Vore bestræbelser for at forøge produktionen følger et bestemt skema. Vi fremhæver de skadevirkninger af ledighed og forkert fordeling af produktionsfaktorerne, som havde betydning for bestræbelserne for at forøge produktionen for et århundrede siden. I fredstid gør vi kun lidt eller ingenting for at forøge kapitaldannelsen eller det tekniske fremskridt i tilbagestående industrier til trods for de klare beviser for, at det er ad disse veje vi skal vente større forøgelse af produktionsresultatet. Vi beklager os ikke over den produktion, som vi går glip af under depressioner. Vi er langt bedre beskyttet mod dette tab ved depressionens trussel mod den økonomiske sikkerhed. Endelig stempler vi af forældede og traditionsbestemte grunde en betydelig del af produktionen – de offentlige ydelser – som mindreværdige. [Galbraith 1969, p. 131].

3. Det er et hovedsynspunkt hos Galbraith, at de *offentlige ydelser i USA* er alt for små set i forhold til det meget rigelige udbud af varer i den private del af økonomien. »Eftersom reklamen og kappelysten arbejder til fordel for den private produktion, vil der være en iboende tendens til, at de offentlige ydelser kommer til at sakke bagefter« (Galbraith 1969, p. 209).

Blandt de offentlige ydelser, som forsømmes, fremhæver Galbraith i særlig grad undervisningen og forskningen. Han hævder, at undervisningen er en investering, som meget let kan måle sig med de private investeringer med hensyn til afkast og produktionsstigning. Men da de unge under uddannelse ikke kan stavnsbindes til de forskellige virksomheder, er uddannelsens finansiering nødvendigvis et offentligt anliggende. Om forskningen gælder det, at en meget stor del finder sted i brancher, der nyder godt af forbundsregeringens store køb til militæret og rumfartsprogrammerne. I en række andre brancher, hvor virksomhederne er relativt små, er forskningen derimod ubetydelig.

Det er især enkeltstaterne og kommunerne, som har ansvaret for de offentlige ydelser, som Galbraith finder utilstrækkelige. Hvis disse ydelser skal sættes i vejret for at genoprette den samfundsmæssige ligevægt, er det nødvendigt, at enkeltstaterne og kommunerne får større skatteindkomster og især skatteindkomster, der vokser med den økonomiske aktivitet. Som middel hertil peger Galbraith på omsætningskatterne. De bør lægges generelt på forbrugsvarer og tjenesteydelser.

4. Ved siden af afhængighedseffekten og den samfundsmæssige uligevægt som følge af en for lille offentlig foretagsomhed er det *inflationen*, som for Galbraith er det store problem i USA's nuværende økonomi. Da prisstigningerne i et frit marked kun kan bremses ved at opretholde en arbejdsløshed, som vil være utåleligt stor, foreslår han indført løn- og priskontrol for de centrale dele af økonomien, d.v.s. de dele, der er kendetegnet af store virksomheder og stærke fagforeninger.

Den sidste del af de arbejdsløse består af ufaglærte og delvis uerfarne arbejdere, som kun vanskeligt kan bringes i arbejde, selv om efterspørgslen forøges kraftigt. Denne strukturelle arbejdsløshed kan derfor ikke afskaffes med generelle midler, hvis der skal opretholdes et nogenlunde stabilt prisniveau. Derimod foreslår Galbraith arbejdsløshedsunderstøttelsen sat i vejret, så den nærmer sig en fuld arbejdsindtægt.

5. I Galbraiths hovedværk, *Det nye industrisamfund*, rettes søgelyset mod de store virksomheder. »Disse antal er ikke stort; vi går ikke meget forkert ved at

antage, at hovedparten af al produktion udføres af fem-seks hundrede virksomheder« (Galbraith 1968, p. 21). Den del af økonomien, der karakteriseres af de store selskaber, kalder Galbraith *det industrielle system*, og han fremhæver, at det er her, samfundets væsentligste vækst og forandring finder sted.

Det er karakteristisk for det store selskab, at dets teknologi er blevet så indviklet og dets planlægning så langsigtet, at ingen enkeltperson kan overskue alle følgerne af de forskellige dispositioner. Dets leder er derfor ikke mere en type som den gammeldags driftsherre, der ejede virksomheden og selv afgjorde alle væsentlige spørgsmål. Den moderne direktør lader den egentlige beslutningstagen ske i grupper, d.v.s. i møder eller komitéer af medarbejdere fra selskabets øvre lag. Den kreds af medarbejdere, der deltager i disse møder, er meget stor; »den strækker sig fra selskabets centrale eksperter til den linje, hvor den i den ydre perimenter møder de kontorfunktionærer og arbejdere, hvis funktion det er mere eller mindre mekanisk at rette sig efter anvisninger eller følge rutine. Den omfatter alle, der bringer specialiseret viden, talent eller erfaring til gruppe-beslutningsprocessen« (Galbraith 1968, p. 80). Galbraith kalder med en samlende betegnelse disse ledergrupper for selskabets *teknostuktur*. Det store selskab, hvor teknostrukturen har overtaget ledelsen, kalder han ofte for *det modne selskab*.

6. Det er karakteristisk for medlemmerne af teknostrukturen, at de vel kræver en passende aflønning for deres indsats, men det er også vigtigt for dem, at de kan identificere sig med selskabets målsætninger, og at de også til en vis grad føler at kunne påvirke selskabets beslutninger ud fra egne interesser og synspunkter. Galbraith kalder denne sidste evne for *tilpasning*. På denne baggrund kan Galbraith sammenfatte sin teori om magten og motivationen i historisk perspektiv:

Magten i det økonomiske liv er i tidens løb gået fra sin gamle tilknytning til jord til tilknytning til kapital og derfra i moderne tid videre til den blanding af viden og færdigheder, der udgør teknostrukturen. Som en refleks af den symmetri, der så praktisk karakteriserer virkeligheden, har man set hermed forbundne ændringer i de motivationer, på hvilke mennesker reagerer. Tvingen havde en ældgammel tilknytning til jorden. Økonomisk motivation havde en lignende tilknytning til kapitalen. Identifikation og tilpasning er knyttet til teknostrukturen. [Galbraith 1968, p. 146].

7. Hvilke målsætninger har den store virksomhed for sin økonomiske aktivitet? Efter den gængse teori skal ledelsen arbejde på at maksimere overskuddet i selskabet til gunst for aktionærerne. Da markedsformen for de store selskaber er oligopol, er disse imidlertid ikke, som f.eks. den normale landbrugsbedrift, underordnet markedet; tværtimod er de store selskaber bl.a. i kraft af reklamen inden for visse grænser i stand til selv at bestemme både pris og afsat mængde. De er derfor også i stand til at forfølge andre mål end den klassiske gevinstmaksimering. Det er Galbraiths opfattelse, at teknostrukturens første mål er at bevare virksomhedens autonomi. Dette kræver først og fremmest et vist mindste indtjeningsniveau, som gør det muligt for virksomheden at investere og udvide driften uden indblanding fra kritiske kreditorer, og som muliggør betaling af et passende udbytte til aktionærerne, så også disse holder sig i ro. På denne baggrund er den primære målsætning at opnå den hurtigst mulige vækst for selskabet, målt ved dets omsætning.

8. Det er blevet hævdet (Peterson 1965, p. 11), at der kun er ringe praktisk forskel mellem vækst som mål og gevinstmaksimering som mål. Vækst kan være

den bedste strategi på langt sigt for at maksimere fortjenesten. Dette afvises af Galbraith, der skriver:

Medens man, hvis man venter længe nok, før eller senere kan se én strategi mislykkes og en anden tjene sine formål bedre, er den rette prøve *ex ante* og ikke *ex post* adfærd. Pris-, salgs-, omkostnings- og andre former for »politik« for at maksimere vækst vil inden for enhver given tidshorisont adskille sig fra de former, der tilsigter at maksimere fortjenesten. Ejheller vil fortjenesten blive maksimeret, hvis der, som for teknostrukturens vedkommende, er særlig grund til at gøre risikoen så ringe som muligt. [Galbraith 1968, pp. 175-76, fodnote 7].

9. Ved virksomhedens planlægning, som den forstås af teknostrukturen, er kapitalforsyningen et af de vigtigste områder at have under kontrol. Virksomhederne er i høj grad selvforsynende med kapital. Galbraith nævner således, at husholdningernes opsparring i USA udgjorde 25 milliarder dollars i 1965, mens opsparringen i virksomheder, hovedsagelig aktieselskaber, udgjorde 83 milliarder dollars eller mere end tre gange så meget.

De store selskaber planlægger såvel deres opsparring som deres investering. Da denne planlægning stort set er uafhængig af renteniveauet, er der ingen mekanisme på kapitalmarkedet, som sikrer, at udbudet af opsparring tilpasses efterspørgslen. Der er derfor latent en fare for overopsparring, som bevirker arbejdsløshed, eller overinvestering, som medfører inflation. Galbraith skriver herom:

Den lurende trussel fra disse ubehageligheder kræver følgelig på den ene side, at det industrielle system har en teknik til at sikre, at opsparring anvendes, og på den anden til at sikre, at anvendelsen begrænses til den opsparring, der er til disposition.

En sådan teknik er kommet til anvendelse i alle industrilande i moderne tid. Staten bruger sin beskatningsret og kontrol med offentlige udgifter til at skabe den balance mellem opsparring og investering, som det industrielle system ikke selv kan tilvejebringe. Den leverer det manglende element i planlægningen af opsparringen. Dette er en væsentlig nødvendighed i moderne industriel planlægning. [Galbraith 1968, p. 53].

10. Det er Galbraiths opfattelse, at overinvestering og inflation er den normale trussel i udviklingslandene, de fattige lande, mens det i de udviklede industrilande, De forenede Stater, Vesteuropa og det ældre Britiske Statssamfund, i fremtiden er faren for overopsparring og arbejdsløshed, der er den største trussel. Det er bl.a. på grund af denne tendens til kapitalrigelighed, at magten i de nye industrisamfund er gået fra kapitalen over til teknostrukturen. Det er i øvrigt påfaldende, at de danske tilstande snarest ligner det billede, Galbraith tegner af de fattige lande.

11. Fagforeningerne overtog oprindeligt en del af den magt, som kapitalen mistede i dette århundrede. Men fagforeningernes magt er allerede igen på retur som følge af teknostrukturens voksende betydning. Den identifikation med selskabet, som udvikles hos medlemmerne af teknostrukturen, breder sig til en vis grad også til de manuelt arbejdende lag af arbejdsstyrken. Dertil kommer, at virksomhederne under teknostrukturens ledelse ikke er nær så afvisende over for krav om lønforhøjelser, som tilfældet var med det gamle driftsherreselskab. Det skyldes bl.a., at det moderne, modne selskab ofte kan overvælde lønstigningen på priserne; men også når dette ikke kan lade sig gøre, er modstanden mod lønforhøjelser mindre, fordi teknostrukturens medlemmer ikke selv skal bære udgiften.

Det har endvidere betydning, at der i efterkrigstiden i USA er sket et fald i antallet af manuelt arbejdende lønmodtagere, mens antallet af ikke-manuelt arbejdende er steget væsentligt. Galbraith opsummerer sine synspunkter om fagforeningerne således:

Det synes klart, at det industrielle system er ugunstigt for fagforeningen. Magten går over til teknostrukturen, og dette formindsker den interessekonflikt mellem arbejdsgiver og lønmodtager, der gav fagforeningen meget af dens eksistensberettigelse. Konklusionen synes uundgåelig: Fagforeningen hører til en speciel fase i det industrielle systems udvikling. Når denne fase er forbi, gælder det samme fagforeningen i enhver form, der kan minde om dens oprindelige magtstilling. [Galbraith 1968, p. 275].

Fagforeningerne bliver ikke opløst, men de vil leve videre med en mere beskeden rolle i det industrielle system. De kommer til at fungere som kommunikationskanaler mellem virksomhederne og staten på den ene side og arbejderne på den anden. Reguleringen af priser og lønninger er kun mulig, hvis fagforeningerne fastlægger lønstrukturen og fastholder den for den periode, løn aftalerne varer.

12. I USA er staten en meget stor kunde hos det industrielle system. Det gælder således store køb af militært materiel samt leverancerne til rumfartsprogrammerne og til fredelig udnyttelse af atomenergien.

Der er flere af de store virksomheder, som leverer hovedparten af deres produktion til forbundsregeringen. Også for disse virksomheder gælder det, at de er med til at skabe deres egen efterspørgsel. De bliver f.eks. taget med på råd, når nye våbentyper skal udvikles.

Galbraith ser en fare såvel for friheden som for verdensfreden i det nære samarbejde mellem staten og det industrielle system. Som modvægt herimod fremhæver han, at den stærke udvidelse af den højere uddannelse – som er nødvendiggjort af teknostrukturens behov for højt uddannet personel – har bevirket den hastige fremkomst af et stort antal undervisere og forskere. Efter Galbraiths opfattelse bør disse intellektuelle, som han benævner *den pædagogiske og videnskabelige stand*, tage det intellektuelle førerskab i USA.

13. Til slut skal der gøres nogle yderligere bemærkninger om Galbraiths *kapital- og renteteori*. I modsætning til Keynes tror Galbraith ikke, at den almindelige borger har nævneværdig indflydelse ved bestemmelsen af opsparingens størrelse. Det er allerede nævnt, at opsparingen i selskaberne udgør langt hovedparten af den samlede opsparing. Galbraith skriver endvidere:

Gennemsnitsborgerens ringe opsparing og den omstændighed, at der slet ikke spares op af de store masser i de lave indkomstklasser, afspejler nøje individets rolle i det industrielle system og det vedtagne syn på dets funktion. Individet tjener det industrielle system, ikke ved at forsyne det med opsparing og den deraf resulterende kapitaldannelse, men ved at forbruge dets produkter. [Galbraith 1968, p. 47].

Beslutningen om at spare op er ifølge Galbraith fjernet fra forbrugeren. Det gælder i alle industrielle samfund såvel i øst som i vest. »I Sovjetunionens og Østeuropas planøkonomier tilbageholdes indkomst til investering af det industrielle foretagende og specielt af staten. I De forenede Stater og de vestlige samfund foretages denne tilbageholdelse af aktieselskabet. Dette tjener her, som andetsteds, som det planlæggende instrument« (Galbraith 1968, p. 48).

14. Men er det ligegyldigt, om tilbageholdelse af indkomst til investering foretages af selskabet eller af staten. Det er tilsyneladende Galbraiths opfattelse; således skriver han om opsparingen i de socialistiske lande:

I de strengt planlagte økonomier tages den fundamentale beslutning om, hvor meget der skal spares op, af staten, selv om man i en vis, ringe grad baserer sig på frivillig opsparing hos enkeltpersoner. Beslutningen gøres effektiv ved beskatning, eller også opmuntres industriforetagender til at indtjene overskud til nyinvestering og sættes ved passende styring af priser og udgifter i stand til at gøre det. I begge tilfælde er det planlæggerens og ikke individets beslutning, der afgør opsparingens omfang. Hvis det var anderledes, ville forbruget være højere, opsparingen være mindre og tempoet i kapitaldannelsen og den økonomiske vækst mindre, end planlæggerne anser for nødvendigt. [Galbraith 1968, p. 50].

15. Det forekommer mig imidlertid, at Galbraith her overser en væsentlig problematik: Det er ikke sikkert, at resultatet bliver det samme, hvad enten opsparingen »gøres effektiv ved beskatning« eller indtjenes som overskud i industriforetagenderne. I sidste tilfælde må virksomheden kræve en vis profit, og aktiviteten kan ikke presses længere frem, end kravet om profit tillader. Anderledes derimod, hvor opsparingen tilvejebringes via skatterne. Hvis skatterne er store nok, og hvis det kan undgås, at de fører til en afsvækkelse af den samlede efterspørgsel med arbejdsløshed som resultat, bliver virkningen, at profitten konkurreres ned i virksomhederne, mens investeringsaktiviteten når et maksimum.

16. I en socialistisk planøkonomi kan man nogenlunde let sikre, at de skatter, der opkræves med dette sigte, også virkelig fører til et højere investeringsniveau. I en kapitalistisk markedsøkonomi er det derimod usikkert, hvor langt man kan gå ad denne vej. Det er dog uden videre klart, at statens og kommunernes egne investeringer uden vanskelighed kan skattefinansieres. Ligeledes skulle det uden alt for store omstillinger være muligt at skattefinansiere boligbyggeriet.

Vanskeligere stiller det sig med erhvervsinvesteringerne. Hvis profitterne konkurreres ned som følge af den øgede beskatning, kombineret med rigelige og billige skattefinansierede statslån til erhvervene, vil selvfinansieringsgraden i virksomhederne falde, og mange frygter formentlig, at derved vil initiativet og vækstviljen i erhvervene forsvinde. Man behøver imidlertid ikke at forestille sig, at en politik, der sigter mod at skattefinansiere (eller set fra virksomhedernes synspunkt: lånefinansiere) de private investeringer, vil få dette resultat. I de senere år er det således i mange lande iagttaget, at selvfinansieringsgraden i virksomhederne er faldet – væsentligst antagelig som følge af den hårde internationale konkurrence. Også Sverige har haft denne udvikling; men der har det endvidere spillet en rolle, at den offentlige opsparing har været meget betydelig som følge af kapitalopsamlingen i forbindelse med arbejdsmarkedets tillægspensionsordning (ATP). Disse erfaringer og især den svenske udvikling synes at vise, at selvfinansieringsgraden godt kan falde en hel del, uden at initiativet i erhvervslivet svækkes afgørende.

17. Noget andet er det, at den mekanisme, hvorved et offentligt »opsparingsoverskud« bringes til at finansiere øget privat investeringsvirksomhed, f.eks. i Danmark ikke er særlig effektiv, idet der ikke er nogen direkte sammenhæng mellem statens kasseoverskud og det offentliges (især Nationalbankens) finansiering af erhvervslivet og boligbyggeriet. Tværtimod er sammenhængen indirekte,

især formidlet gennem Nationalbankens obligationskøb og udlån til bankerne. Det er en omvejsordning, som er både dyr og upræcis i sine virkninger. En mere effektiv måde ville det være, hvis staten finansierede dels en offentlig investeringsfond, som skulle købe obligationer og aktier, og dels en statslig investeringsbank, som direkte kunne give lån til erhvervslivet.

18. Galbraith er tilsyneladende ikke opmærksom på de fordele, som en skattefinansiering af investeringerne frembyder i form af rigelige og hensigtsmæssige investeringer. I en omtale af statsejede virksomheder i udviklingslandene fremhæver han således det sørgelige i, at de ofte arbejder med tab. Han ser dette som en følge af, at staten griber ind i virksomhedernes drift til skade for teknostruktursens autonomi. Han skriver:

Som en yderligere konsekvens af denne indgriben retter samfundskontrollen sig stærkest mod de to afgørelser, der er af størst interesse for befolkningen – de priser, offentligheden skal betale, og den løn, der skal betales arbejderne. Dette har den virkning, at priserne holdes lavere og lønningerne højere, end den mere autokratiske teknostruktur ville tillade. Det eliminerer nettofortjener og dermed denne kilde til opsparing. Det fattige land, der allermest behøver kapital, mister derved den kilde, som de rige lande mest baserer sig på. I Indien og Ceylon arbejder næsten alle statsejede foretagender med tab.

Erfaringen med offentlige virksomheder, som man har nægtet autonomi, svarer således fuldt ud – og i tragisk grad – til, hvad man måtte vente. [Galbraith 1968, pp. 110-11].

Andetsteds skriver han: »Hvis jeg skulle lave en målestok for offentlige virksomheders indsats i udviklingslandene, ville jeg bruge det overskud, der opnås til investering i fortsat udvidelse« (Galbraith 1966, p. 99).

19. I denne forbindelse har det en vis interesse at konstatere, at Sovjetunionen under sin hastige industrialisering i 1930'erne synes at have finansieret industriinvesteringerne over statens budget, og således antagelig kun har arbejdet med små overskud i virksomhederne. Maurice Dobb skriver således om profit- og renteberegningen i Sovjetunionen:

But while interest-charges are made on certain types of bank-advances, and interest is paid on such things as savings bank deposits and State loans, the bulk of capital investment takes the form of interest-free grants from the budget, and capital charges other than capital-depreciation do not enter into the calculation of costs. [Dobb 1953, p. 13].

20. Det er her søgt sandsynliggjort, at en rigelig finansiering af industriinvesteringerne over statsbudgettet fører til en stærkere vækst i investeringer og produktion. Der er imidlertid en anden og måske overlegen måde, hvorpå staten kan fremme den økonomisk-tekniske udvikling. Hvis staten i stort omfang hos industrien køber nye produkter og produkter, der fremstilles i en ny og avanceret teknik, kan der her ligge en støtte til erhvervsudviklingen, som er meget betydelig. Denne mulighed fremhæves af Galbraith, f.eks. idet han skriver:

Der er stiltiende, men kun stiltiende enighed på et andet område. Når – for at tage udtrykket fra et bestemt fremmed land – det anses for nødvendigt at foretage et stort spring fremad, findes der intet alternativ til statens ledelse. Udviklingen af atomenergien i de fremskredne lande kunne kun ske i kraft af statens indsats. Det samme gælder rumforskningen. De første rejser til månen vil koste snesevis af milliarder dollars. . . . Den gammeldags jetpas-

sagermaskine ville ikke være kommet til verden uden som biprodukt af statens forsvarsindsats. Et opmuntrende træk ved disse foretagender har været opdagelsen af, hvorledes statens indsats hilses velkommen i en kapitalistisk økonomi, når man først har indset, at kapitalismen ikke kan løse opgaven. [Galbraith 1966, pp. 67-68].

21. I 1960'erne synes man også i planlægningen i Sovjetunionen at være gået over til at arbejde med profit i virksomhederne. Om dette skyldes, at man har mindsket investeringsomfanget, at man har ment, at profitten ikke kan undværes som allokeringfaktor ved delvist decentraliserede investeringsbeslutninger, eller af de offentlige køb til militæret og rumforskningen er blevet så store og den afledte tekniske udvikling så kraftig, at selv store investeringer ikke er i stand til at konkurrere profitten ned, må vist foreløbig stå hen som et åbent spørgsmål.

Niels Nørregaard*

LITTERATUR

- Dobb, Maurice. 1953. *Soviet economic development since 1917*. London.
 Galbraith, John Kenneth. 1952. *American capitalism. The concept of countervailing power*. Boston.
 Galbraith, John Kenneth. 1966. *Økonomisk udvikling*. København.
 Galbraith, John Kenneth. 1968. *Det nye industrisamfund*. København.
 Galbraith, John Kenneth. 1969. *Det rige samfund*. 2. rev. udg. København.
 Peterson, Shorey. 1965. Corporate control and capitalism. *Quarterly Journal of Economics*. 79: 1-24.

* Fuldmægtig i finansministeriet.